

Uskrsni običaji Hrvata u plehanskome kraju

Uskrs u plehanskome kraju nije samo blagdan Kristova uskrsnuća, nego i snažan simbol obnove zajednice, vjere i tradicije. Tijekom stoljeća običaji Velikog tjedna i uskrsnog slavlja svjedoče o dubokoj povezanosti naroda s vjerom i vlastitim kulturnim nasljeđem. U središtu uskrsnih običaja nalazi se obitelj, kao mjesto zajedništva, prenošenja tradicije i dijeljenja radosti blagdana.

Tradicionalno ukrašavanje uskrsnih jaja ljuskama luka

Tekst: **IVAN NUIĆ, GWARDIJAN FRANJEVAČKOG SAMOSTANA PLEHAN**

Foto: **GALERIJA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA PLEHAN**

Uskrs kao najveći kršćanski blagdan koji slavi uskrsnuće Isusa Krista temeljni je događaj kršćanske vjere, koji potvrđuje njegovu božansku narav i pobjedu nad smrću. U "blagdanu nad

blagdanima" uskrsnuće daje nadu u vječni život, a u liturgiji zauzima vrhunac u Vazmenome trodnevlju, čime Uskrs postaje ishodište i smisao svih ostalih kršćanskih slavlja. U ovom broju Matice prenosimo uskrsnu tradiciju Hrvata plehanskoga kraja.

KORIZMA I POST

Uskrsu prethodi razdoblje korizme i posta, vrijeme koje karakterizira odsutnost vanjskih obilježja radosti, a tih obi-

čaja hrvatski narod strogo se pridržava. Tako su igranke i prela, kao i svadbe, bili nezamislivi u to vrijeme, a tradicijski instrumenti poput svirala, frula, šargija i violina nisu se tada svirali. No, sam odnos prema postu u Plehančana, čini se, nije bio ujednačen, o čemu u pismu jednom bogoslovu iz 1953. piše plehanski franjevac fra Juro Vuletić. Razlikovale su se i prakticirale tri vrste posta.

Post u općem smislu, ali narodnom, ne crkvenom, sastojao se u tome da se ne jede meso, slanina, masna jela,

kao i mliječna te jela začinjena svinjskom mašču. Kravlje maslo se, pak, slobodno upotrebljavalo, kao i ulje. Ovaj pojam i način posta i danas prevladava među Hrvatima u plehanskome kraju. Post u smislu *unicæ refectionis* (tj. jednoga jedinog objeda u danu) ne nalazi se u prijašnjim običajima, a danas su mlađe generacije čule za njega samo teoretski, u praksi gotovo da ga nema.

Post sušenje sastoji se u tome da se jede samo suhi kruh i pije voda, a prema izboru i jedno i drugo.

Post žežinjanje podrazumijevao je da se samo jedanput na dan jede suhi kruh i jedanput se napije vode. U starija vremena žežinjanje je i službeno priznavano i od posta razlikovano, te se i jedno i drugo za pokoru naređivalo. Biskup Miletić za otmicu djevojke naređuje da otmicar posti određeni broj utoraka i suši subote na čast Gospi za šest mjeseci. (Dr. J. Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci II.*, 103.)

U ovome kraju prepoznaje se i vrsta posta *lavorijanje* (lavorijati), koja se obavlja samo u Velikom tjednu na način da se na Veliki četvrtak večera obično posno. Sutradan, na Veliki petak ne jede se cijeli dan ništa, smije se samo jednom napiti vode. Na Ve-

Plehančani se uporno vraćaju svome otetom zavičaju i oživljavaju djevodske običaje

FOTO: BORIS SCITAR / PIXSELL

U Plehanu je nastala specifična i samosvojna tradicijska kultura katolika ovoga kraja koja, kao svojevrsan amalgam, ima obilježja brojnih narodnih običaja sredina iz kojih potječu njezini stanovnici

liku subotu, kada se donese posvećenje iz crkve, jede se kruh, umačući ga u sve što je posvećeno drugim posvećenjem. Zatim, na Uskrs ujutro jede se posvećenje. Pretpostavlja se da je ovaj post narod sam stvorio zbog velikog pijeteta prema teškoj Muci Isusovoj. Nema zapisa odakle potječe, ali može se pretpostaviti da dolazi od riječi *lavare* (pranje nogu), jer baš počinje uve-

Đuro Seder, *Isusa svlače*

Đuro Seder, *Krist pod križem*

čer na Veliki četvrtak, kada je Spasitelj prao apostolima noge.

Danas ništa od nabrojanih starinskih postova nije rašireno među ljudima, a općenito uzevši, naš svijet ne razlikuje post od nemrsa. Za njega je post ne jesti mrsna jela, u koja ubraja i mliječna i začinjena mašću. No, u narodu je običaj privatni post, osobito utorkom, subotom i mladim nedjeljama, a primjetno je više slučajeva gdje se pojedinci zavjetuju čitav život postiti na određeni (stalni) dan.

OBİČAJI VELIKOG TJEDNA

Veliki tjedan započinje Cvjetnom nedjeljom ili Cvitnicom, za koju je karakteristično umivanje u vodi s potopljenim proljetnim cvjetovima, a to su uglavnom ljubičice, jaglaci, šafrani i neven, jer se vjeruje da umivanje cvijećem obnavlja i čuva zdravlje. Budući da u Bosanskoj Posavini nema maslina, u crkvu se na blagoslov nosi netom prispjelo proljetno cvijeće ili pak mlade grančice jele. Od Velikog četvrtka "zvona su zavezana", odnosno "šute", a toga dana djeca pripremaju čegrtaljke ili pak frule od vrbovih grana, koje će kasnije koristiti.

Veliki petak obilježen je kulturom posta i općenito uzdržavanjem od hrane i pića te održavanjem tišine, sabranosti i suosjećanja s Kristom patnikom. Običaj je ipak uz jelo, barem posno, popiti malo crnog vina, jer se vjeruje da se

ono izravno pretvara u krv. Tradicionalni *Gospin plač* autora fra Petra Kneževića, koji se toga dana pjeva u crkvi, ima svoj karakterističan lokalni kolorit, ali mu je tekst posvuda gotovo isti:

*Muka gorka Gospodina,
Isukrsta Božjeg Sina,
Po Ivanu Anđelisti,
Koji Gospi plač navisti.*

Blagoslov uskrasnih jela vrlo je važan događaj vezan uz Uskrs i prenosi se naraštajima. U plehanskome kraju košara je obvezno sadržavala pogaču, ukrašenu križem i premazanu žumancem, kuhana jaja, mladi sir, mladi luk i sol, a ponegdje i kuhanu šunku.

Uskrсна jaja obojila bi se uglavnom prirodnim bojama, dobivenim od luka, koprive i slično, a ukrašavala su se biljnim motivima djeteline ili proljetnih cvjetova.

TRADICIJA USKRASNOG VESELJA

Izlaskom iz crkve nakon pučke mise slijedilo je uskršno čestitanje, a budući da u korizmi nije bilo pjesme ni kola, prela ni sijela, nakon čestitanja i natjecanja u tucanju kuhanim jajima, tučcima, uskršni dan bio je obilježen svojevrsnom eksplozijom pučkog veselja. U tome su prednjačili mladići vješti na šargiji i violini: oko njih bi se uhvatilo kolo u kojemu sudjeluju ama baš svi – mladići i

Đuro Seder, Uskrsnuće

SVIĆE USKRS, SLUŠAJ, STANI

*Život kao rijeka teče,
Svaki svoje ušće ima.
Ne bojte se, Isus reče,
on se mijenja, ne uzima.
Neka ono što je shodno,
sve procvjeta, plod donese.
U tebi sve što je dobro,
Nek' uskrsne i razvije se.*

*Sviće Uskrs, slušaj, stani,
Smrt će morat pred njim stati.
Sretan Uskrs, sretni dani,
Mir i sreća nek' te prati.*

*Neka dobar trag ostane,
nakon tebe, nakon mene.
Kao spomen na pretke slavne,
I na nas drage uspomene.
Neka ono što je shodno,
sve procvjeta, plod donese.
U tebi sve što je dobro,
Nek' uskrsne i razvije se.*

*Sviće Uskrs, slušaj, stani,
Smrt će morat pred njim stati.
Sretan Uskrs, sretni dani,
Mir i sreća nek' te prati.*

fra Šimun Šito Ćorić

Košarica za blagoslov na Uskrs

djevojke, oženjeni i udane, staro i mlado. Pritom je vrlo važno uočiti tko je do koga stao u kolu, koja se djevojka "nakičila", odnosno istaknula da je spremna za udaju, tko se u koga zagledao itd. Nakon što bi se svi razišli kućama na ručak, veselje se prenosilo u sela i zaseoke: prema već poznatome rasporedu, na seoskim raskrižjima organizirale su se igre, tj. glazba, pjesma i kolo, što je znalo potrajati cijelo popodne i večer.

Nakon što su franjevački samostan i crkva do temelja srušeni 1992., prvi uskrsni obredi pod vedrim nebom ili u improviziranim prostorima postali su najsnažniji simbol "uskrsnuća" cijeloga kraja. Danas nova, moderna crkva arhitekta Zlatka Ugljena nastavlja tu tradiciju spoja modernoga i drevnoga. Plehančani se uporno vraćaju svome otetom zavičaju i oživljavaju djedovske običaje.

STVARANJE TRADICIJSKE BAŠTINE TIJEKOM STOLJEĆA

Plehan je naziv brijega koji se diže na tristotinjak metara nadmorske visine, oko devet kilometara jugoistočno od Dervente, te je istodobno središte istoimene katoličke župe koja obuhvaća oko dvadeset okolnih sela. Franjevci su uz prekide na Plehanu i okolici prisutni od kraja srednjeg vijeka do danas, a njihova prisutnost dala je pečat kulturi i hrvatskoga i katoličkoga puka cijeloga kraja, stoga se područje od Doboja do Save i od Motajice do Odžaka među Hrvatima naziva plehanskim krajem.

Krajem 17. stoljeća, nakon provale Eugena Savojskog u Bosnu, plehanski katolici listom su se iselili preko Save, a njihove su župe posve opustjele, no već sredinom 18. stoljeća počeo je val doseljavanja, posebice iz zapadne Hercegovine, okolice imotskog i makarskog zaleđa, tako da je ponovno osnovana

Od Velikog četvrtka "zvona su zavezana", odnosno "šute", a toga dana djeca pripremaju čegrtaljke ili pak frule od vrbovih grana, koje će kasnije koristiti

Ismet Mujadžić, Isusa skidaju s križa

župa Plehan, od koje su se kasnije postupno odvojile brojne druge. Novi doseljenici u plehanski kraj iz svojih zavičaja donosili su svoje narodne običaje, tradicijske nošnje, usmenu predaju, napjeve i druge elemente kulturne baštine te ih u novom podneblju s drugima razmjenjivali i obogaćivali.

Brojnim doseljenicima iz hercegovačkih krajeva, od Mostara i Čapljine preko Ljubuškoga i Širokoga Brijega do Gruda i Posušja, iz Imotske krajine, sela oko Duvna i Kupresa, te kasnije i Kotor Varoša, pridružili su se krajem 19. stoljeća, nakon izgradnje željeznice, uglavnom katolici, a manjim dijelom i grkokatolici, koji su se u plehanska sela počeli naseljavati iz današnje Galicije, odnosno zapadne Ukrajine, južne Poljske, Češke i drugih krajeva Austrougarske Monarhije. Osim toga, cijelo vrijeme plehanski kraj kulturno se prožimao sa susjednim, prekosavskim krajevima, tako da je u konačnici nastala specifična i sa-

U "blagdanu nad blagdanima" uskrsnuće daje nadu u vječni život

Izlaskom iz crkve nakon pučke mise slijedilo je uskrsno čestitanje, a budući da u korizmi nije bilo pjesme ni kola, prela ni sijela, nakon čestitanja i natjecanja u tucanju kuhanim jajima, tučcima, uskrsni dan bio je obilježen svojevrsnom eksplozijom pučkog veselja

mosvojna, tradicijska kultura katolika plehanskoga kraja koja, kao svojevrsan amalgam, ima obilježja brojnih narodnih običaja sredina iz kojih potječu njezini stanovnici.

Dakako, svojevrsan pečat kulturi plehanskoga kraja dala je i franjevačka duhovnost, jer se društveni život nije mogao zamisliti bez događaja vezanih uz franjevački samostan i crkvu na Plehanu. ▣